

transition to a «green» economy. The restoration of the Ukrainian environment should include such measures as: land reclamation and demining; revival of destroyed forests and nature reserves; water purification; creation of new national parks and protected areas, etc. According to V. Zelenskyy, the «Peace Formula» is a platform not only for a just end to Russia's armed aggression against Ukraine. It can become a universal basis for ending other military conflicts in the world and overcoming global problems. Russia's armed aggression against our country poses numerous challenges to all of humanity – from the threat of a nuclear catastrophe and undermining food security to the intensification of anthropogenic climate change factors. The International Working Group on the Environmental Consequences of War reaffirms its readiness to work in the key areas, identified in paragraph 8 of the «Peace Formula», despite the existing gaps. Over the next year, it plans to promote its recommendations for Ukraine's transition to a greener future, protecting its environment and achieving justice for environmental damage. During the international forum «United for Justice. United for Nature», the Minister of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine R. Strilets presented the International Environmental Declaration. It should help develop common tools for all states to assess environmental damage and bring any aggressor state to international responsibility. According to the minister, the Environmental Declaration should enshrine the legal status of the Global Platform for Assessing the Damage Caused to the Climate and Environment by Military Actions. It is worth reminding that V. Zelenskyy announced the need for its creation at the 27th UN Climate Change Conference in 2022. This initiative is reflected in paragraph 8 of the Ukrainian «Peace Formula».

Conclusions. The «Peace Formula» is an important initiative of the President of Ukraine V. Zelenskyy aimed at ending the Russian-Ukrainian war by combining joint efforts of states to protect and preserve the environment, prevent ecocide during hostilities, and combat climate change. It drew the international community's special attention to the extent of the damage to the Ukrainian environment and climate that must be eliminated and compensated by the aggressor state. Together with our international partners, our country continues to work on the implementation of paragraph 8 of the «Peace Formula». In order to implement the environmental component of the «formula», Ukraine developed the Environmental Declaration, which was first presented at the International Forum «United for Justice. United for Nature» and later at the 28th UN Climate Change Conference. This document should become the basis for intergovernmental cooperation in the field of environmental protection and combating climate change in the context of Russia's armed aggression against Ukraine. Its positive assessment by the international community shows that our country is moving in the right direction on the path to restoring environmental justice. The «Peace Formula» should become a driving force for fundamental changes in environmental protection during international armed conflicts.

Key words: war crimes, environmental damage, ecocide, climate crisis, UN Climate Change Conference, international responsibility, post-war environmental restoration.

Розділ VIII

ПРОБЛЕМИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-723-733

УДК 35:328.185(477)

І. О. КРЕСІНА,

доктор політичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

ORCID: 0000-0003-0771-9707

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджено процеси формування антикорупційних цінностей у сучасній політиці України. Відзначено, що помилкою антикорупційної стратегії України є низька увага до формування нульової толерантності до корупції. Доведено, що інституційні зміни в частині запобігання та протидії корупції не будуть результативними без роботи в напрямі формування відповідних антикорупційних цінностей, демократичної політико-правової культури.

Ключові слова: корупція, політика, антикорупційна політика, стратегія, політико-правові цінності, антикорупційні цінності, реформи, запобігання та протидія корупції, Україна, Європейський Союз, євроінтеграція.

Kresina Iryna. Value Priorities of Ukraine's Anti-Corruption Policy

The processes of formation of anti-corruption values in modern Ukrainian politics are studied. It is noted that the mistake of the anti-corruption strategy of Ukraine is the low attention to the formation of zero tolerance to corruption. It is proved that institutional changes in terms of preventing and combating corruption will not be effective without working towards the formation of appropriate anti-corruption values and a democratic political and legal culture.

* **Kresina Iryna**, Doctor of Political Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NALS of Ukraine

© І. О. Кресіна, 2024

Key words: *corruption, anti-corruption policy, strategy, political and legal values, anti-corruption values, reforms, preventing and combating corruption, Ukraine, European Union, european integration.*

Актуальність теми. Попри масштабні антикорупційні реформи в Україні на рівні громадськості стурбованість масштабами корупції не зменшується. Прискорені процеси інтеграції з ЄС та війна з РФ посилюють сприйняття корупції в усіх її видах і формах як екзистенційної проблеми для України. Основні реформи щодо посилення процесів запобігання та протидії корупції лежать у площині інституційних реформ (створення відповідних структур та посилення їх інституційної спроможності). Натомість ціннісна складова антикорупційної політики в Україні недооцінена попри важливість синхронізації реформ на обох рівнях – інституційному та аксіологічному. Відтак гостро стоїть завдання для державних і недержавних інституцій щодо формування в суспільстві стійких антикорупційних цінностей, розвиток демократичної антикорупційної культури, яка б відповідала стандартам правової державності. Це завдання актуальне й для політико-правової науки, особливо в контексті пошуку адекватних відповідей на глобальні виклики та реалії російсько-української війни, євроінтеграційні процеси.

Наразі опитування громадської думки фіксують тривожні тенденції, пов'язані, з одного боку, з радикалізацією суспільства у сприйнятті корупції та корупціонерів, а з другого – збереження корупційного прагматизму в поведінці значної кількості громадян. Помітна амбівалентність у політико-правовій культурі громадян, коли декларовані цінності та практична поведінка щодо прийнятності корупційних практик часто йдуть врозріз. Очевидно, що така ситуація вимагає наукового дослідження та реагування у сфері політики.

Огляд джерел і літератури. Різні аспекти зазначеної проблеми набули відображення у низці праць зарубіжних (І. Амундсен, А. Ванучі, Д. Гоулден, М. Кітсінг, Г. Хелмке, А. Шайо та ін.) і вітчизняних учених (О. Базалук, С. Брехаря, І. Валюшко, В. Дем'яненко, О. Костенко, І. Кушнарьов, Є. Невмержицький, І. Полішук, І. Чемерис та ін.). У них переважно розглядаються питання визначення та проявів політичної корупції, її інституціоналізації у суспільствах демократичного транзиту, політичних і юридичних інструментів запобігання і протидії корупції тощо. Однак ця проблема має бути розглянута з позиції нових викликів для України, пов'язаних із війною, євроінтеграційним курсом, глобальними тенденціями у протистоянні демократії та авторитаризму.

Метою статті є з'ясування місця формування антикорупційних цінностей у сучасній політиці України. Досягнення цієї мети реалізується через виконання низки завдань: 1) з'ясувати місце реформ у частині формування антикорупційних цінностей, демократичної антикорупційної культури в межах державної антикорупційної політики України; 2) дослідити основні тенденції та їх динаміку в оцінці громадянами корупції, корупціонерів, робо-

ти антикорупційних інститутів; 3) встановити, якими можуть бути потенційні наслідки, загрози недостатньої уваги до ціннісної складової антикорупційної політики в Україні.

Пошук відповіді на питання про те, в чому причина високого рівня корупції усіх видів в Україні, можна вести через аналіз проявів корупції у контексті масової, групової та особистісної свідомості й поведінки на тлі ситуації, коли корупція тривалий час була своєрідною буденністю¹. Нині гострою проблемою в Україні є те, що в публічному дискурсі, опитуваннях українці демонструють прагматизм, вимогливість до держави та посадовців, нетерпимість до корупції. Однак у повсякденній поведінці багатьох присутній корупційний прагматизм, «звичні» способи розв'язати потрібні питання у найпростіший спосіб.

Успішна антикорупційна політика, попри значну кількість ухвалених законів і підзаконних актів, стратегій, концепцій, доктрин, тобто створення інституційного підґрунтя, неможлива без фундаментальних зрушень у суспільній та індивідуальній свідомості, істотних позитивних коректив у нормах, правилах і поведінці не лише цільових груп (політиків, державних службовців та ін.), а й пересічних громадян як важливих політичних акторів². Ці зміни відбуваються, однак їх темпи надто повільні: інституційні реформи можна провести достатньо швидко, а цінності традиційно і повсюдно (не лише у випадку з Україною) змінюються дуже повільно, наражаються на спротив.

Корупція не може бути мінімізована лише шляхом інституційних реформ. Реформи у ціннісній площині не менш важливі. Відтак для України буде помилкою в намаганнях швидко провести інституційні реформи ігнорувати повсякденну роботу у площині формування антикорупційних цінностей, демократичної політико-правової культури українців, яка б узгоджувалася з характеристиками демократичної, правової держави.

Важливо спрямовувати роботу державних і недержавних інститутів на формування політико-правової ментальності як способу «мислення, загальної духовну налаштованість, сукупність правових і психологічних настанов української нації до держави та політики загалом»³. Це необхідно, адже важливою складовою політико-правової ментальності є ставлення до корупції – «заперечення, неприйнятності таких протиправних, асоціальних практик або, навпаки, толерування їм, завуальоване визнання прийнятності корупційних антитехнологій у політичному процесі, готовність бути учасником таких протиправних дій»⁴.

Ми виходимо з розуміння того, що: а) ментальність є способом мислення, загальною духовною налаштованістю, установками суб'єктів політики, зокрема й кожного громадянина; б) основні риси ментальності певної спільноти впливають на політико-правовий процес; в) своєю чергою, політичне життя, правові новації видозмінюють, модифікують політико-правову ментальність; г) демократична політико-правова ментальність увиразнюється в стійкій

укоріненості антикорупційних цінностей, а антидемократична – толерує корупцію. Це дає підстави аргументувати важливість тієї роботи, яку мають проводити органи державної влади спільно з інститутами громадянського суспільства, соціально відповідальним бізнесом у напрямі формування в українському суспільстві демократичної політико-правової ментальності, однією з характеристик якої є нульова толерантність до усіх форм та видів корупції.

Зазначимо, що в політологічному дискурсі представлені протилежні точки зору щодо того, чи саме характеристики ментальності є причиною поширеності корупції, зокрема в Україні⁵. Наскільки виправданим є судження, що українці «зжилися з корупцією, зробили її частиною своєї ментальності»⁶? За результатами опитувань громадської думки (тобто в оцінці самих громадян), коріння корупції вбачається у ментальності. Однак чи так це насправді? Видається, що у відповідях респондентів переважають емоційно-оціночні судження щодо української соціально-політичної реальності. Наведемо кілька міркувань, які засвідчують відмінні позиції:

- у межах комплексного вивчення корупції в Україні Київським міжнародним інститутом соціології були проаналізовані ціннісні орієнтації громадян щодо корупції: дві третини опитаних погодилися з тезою, що «хабарництво є невід’ємною частиною українського менталітету»⁷;

- на думку експертів НАЗК Н. Корчак, «корупція не є частиною української ментальності чи національної традицією. Корупція – це штучно створені умови життя для кількох поколінь українців, з ураженням усіх сфер людської діяльності та визнанням корупційної поведінки як правильної»⁸;

- толерантне ставлення українців до корупції, на думку І. Валюшка, пояснюється адаптаційною реакцією в умовах неефективності механізмів протидії корупції. Падіння стандартів поведінки серед політиків і державних службовців не можна вмотивовано обґрунтувати притаманними рисами національного менталітету⁹. До таких аргументів вдаються у тотально корумпованих державах, щоб якось виправдати наявність масштабної корупції об’єктивними та непереборними чинниками на кшталт культури чи ментальності.

До повномасштабного вторгнення РФ простежувалася тенденція, коли основна маса громадян визнавала сильну корумпованість держави, регулярно спостерігала протиправні дії на всіх рівнях, а політиків і державних високопосадовців уважала надто корумпованими для того, щоб виправити цю ситуацію. Як наслідок, багато обирали тактику самоусунення від боротьби з корупцією навіть на її низовому (побутовому) рівні. Скептицизм, зневіра громадян щодо можливостей подолати корупційну традицію ставала ключовою проблемою та перешкодою для укорінення віри у майбутнє України без корупції та для змін у моделях повсякденної поведінки громадян¹⁰. Домінувало виражено негативне сприйняття українством політичної влади, і не в останню чергу це зумовлювало високий рівень недовіри населення України до

антикорупційних реформ: вони сприймалися як популістські декларації¹¹. Відтак українське суспільство не було рушійною силою антикорупційних перетворень, хоча у структурі громадянського суспільства функціонував доволі значний сегмент антикорупційних організацій, реалізовувалися за сприяння закордонних партнерів численні проєкти та ін.

Однак в умовах повномасштабної війни є підстави говорити про істотні зміни у сприйнятті корупції та ролі кожного в запобіганні та протидії їй: корупція почала сприйматися як екзистенційна проблема, яка відтермінує перемогу та опосередковано посилює ворога. Значна частина суспільства підтримує ініціативи лідерів антикорупції. Наприклад, петиція про скасування т. зв. «правок Лозового»¹² щодо топкорупціонерів рекордно швидко набрала необхідні 25 тис. підписів за першу годину, що відповідно мало наслідком реагування Президента України відповідно до ст. 40 Конституції України та ст. 23¹ Закону України «Про звернення громадян». Важливо, що такі ініціативи отримують широкий розголос у суспільстві, а також міжнародний резонанс у відповідь на спроби українських топкорупціонерів домогтися безпідставного і штучного закриття кримінальних справ проти них.

Це не перша петиція щодо корупції та топкорупціонерів, яка отримувала достатню кількість підписів для розгляду. До прикладу, назвемо петицію Б. Тарасюка № 22/179714-еп «Довічне ув’язнення для депутатів та працівників державних структур за корупцію під час воєнного стану» від 13.02.2023 р.¹³ Та гострота, з якою суспільство озвучує свої вимоги реформ, засвідчує масштабну радикалізацію громадської думки в оцінці несумісності корупції і війни, корупції та євроатлантичної перспективи України.

Серед останніх досліджень вкажемо на результати двох опитувань, проведених з піврічним інтервалом (березень, листопад 2023 р.) дослідницькою агенцією Info Sapiens на замовлення Transparency International Ukraine за підтримки Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні “ВзаємоДія”»^{14; 15}. У обох опитуваннях за 2023 р. трьома основними проблемами українці назвали: 1) війну (березень – 98%, листопад – 96%); 2) корупцію (березень – 77%, листопад – 88%), руйнування інфраструктури та житла (березень – 87%, листопад – 82%). З результатів опитування складається враження про те, що страхи війни та руйнувань стали ніби дещо меншими, тоді як корупційні ризики турбують українців більше – аж на 11%. Це тривожна тенденція.

Також у ході обох згаданих опитувань найбільшим ризиком у відновленні України респонденти вважали саме корупцію за такими параметрами: відсутність контролю та, як наслідок, розкрадання коштів (березень – 68%; листопад – 79%), повернення корупційних схем (березень – 68%, листопад – 75%). І лише нижче в оцінці громадян стоять такі ризики для відновлення України, як великий масштаб руйнувань та загроза повторення бойових дій. Оскільки корупція має переважно внутрішньодержавне походження, то очевидно,

наскільки болісно вона сприймається громадянами, якщо навіть перевершує наслідки зовнішньої агресії.

Результати опитувань Київського міжнародного інституту соціології (листопад–грудень 2023 р.) засвідчили радикалізацію суспільства в частині ставлення до корупціонерів. Понад половину респондентів (55%) хочуть якомога швидшого покарання корупціонерів, навіть якщо це буде через порушення законів. Натомість в опитуванні, яке проводилося до повномасштабного вторгнення (жовтень 2020 р.), більшість (67%) уважали, що корупціонерів «потрібно довго і ретельно судити згідно із законами, навіть якщо це займе багато часу»¹⁶. Очевидно, що кожна нова гучна корупційна справа сприйматиметься щораз емоційніше та розхитуватиме українське суспільство. Помітне наростання напруженості в очікуванні реальних вироків. Це тривожна тенденція, бо суперечить цінностям правової держави.

Нині рупором антикорупції громадськості виступають медіа, особливо нові медіа на зразок телеграм-каналів блогерів-мільйонників. Їхня роль у реаліях війни особливо зросла, оскільки дає змогу у найстисліші строки мобілізувати громадськість. Блогери та журналісти впливають на сприйняття користувачів Інтернету, зокрема стимулюють їх громадську активність, формують громадські настрої, проводять антикорупційні розслідування тощо. У частині запобігання та протидії корупції роль окремих нових медіа може бути не менш резонансною за діяльність державних антикорупційних інститутів чи потужних неурядових організацій антикорупційного спрямування. Це ілюструють антикорупційні петиції, заклики до підписання яких поширювали канали з великим охопленням аудиторії.

Відтак бачимо складну амбівалентну ситуацію в українському суспільстві. З одного боку, рівень громадського осуду корупціонерів зростає, терпимість населення до проявів корупції знижується, суспільство усвідомлює довгострокові загрози корупційних діянь і небезпеки через подальше латентне толерування корупції. З іншого боку, поведінка ще значної кількості громадян демонструє звернення до корупційних інструментів розв'язання своїх приватних питань. У свідомості багатьох сфера державна і сфера приватна розглядаються як автономні, відсутнє усвідомлення та модель поведінки, за якими рівень корупції у державі напругу корелюється із рівнем толерування / нетолерування корупції кожним громадянином зокрема.

Попри усі потрясіння останніх років в українців ще помітний розрив ціннісного й функціонального рівнів сприйняття корупції, і це зумовлює деформоване ставлення: власна корупційна поведінка виправдовується, чужа – засуджується. За такої ситуації потрібна активна робота державних і недержавних інститутів щодо формування сприйняття громадянами важливості протидії корупції як основи майбутнього нашої державності. Необхідне подолання правового нігілізму та формування у суспільстві розвиненої демократичної політико-правової культури на основі, зокрема, антикорупційних цінностей.

Важливе формування атмосфери відторгнення політичної, бюрократичної та інших видів корупції. Це, на нашу думку, уможливлиться насамперед неухильним дотриманням державою принципу невідворотності покарання за скоєння корупційних злочинів, що в українських реаліях можна досягти шляхом відповідальної роботи антикорупційних органів, вільних від будь-якого тиску, а також активного громадянського суспільства, яке реагуватиме на корупційні кейси та спроби уникнути відповідальності за корупцію.

Основою системи запобігання та протидії корупції, на нашу думку, має бути не лише інституційний механізм запобігання та протидії корупції, а й формування антикорупційної культури як своєрідного підмурка, на якому вибудовуватиметься вся система протидії корупційним практикам. Формування такої системи цінностей – процес тривалий. Він передбачає відмову цілих поколінь від укоріненої лояльності до швидких методів досягнення певних цілей непрозорими (корупційними) засобами.

Наразі в Україні відсутнє цілісне розуміння антикорупційної культури, її механізму, хоча потреба у ній не заперечується ні владою, ні суспільством у контексті розуміння важливості превентивних заходів протидії корупції. Зактуалізоване питання конструювання механізму, який би увиразнював сучасне бачення культури протидії корупції, пропонував її змістовий дизайн, позаяк питання формування антикорупційної культури не отримали комплексного інституційного закріплення. Певні кроки уже зроблені, однак вони недостатні. Під цими кроками маємо на увазі передусім визначення одного із принципів антикорупційної політики в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 рр. – «формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права»¹⁷.

Саме антикорупційна політико-правова культура є показником того, наскільки укорінені в конкретній спільноті цінності правової держави та демократії. Антикорупційну політико-правову культуру розуміємо як: 1) сукупність ціннісних установок, спрямованих на неприйнятність толерування корупційних практик; 2) характеристики соціальних акторів (індивідуальних, колективних), яка виражає свідомість, діяльність (активність) щодо корупції. Антикорупційна політико-правова культура має завданням виробляти нульову терпимість до корупції як громадянську позицію. Рівень антикорупційної свідомості, антикорупційної культури залежить від ступеня усвідомлення особою та суспільством у цілому деструктивної ролі корупції для національної безпеки держави, підсумків війни та іміджу нашої держави на міжнародній арені. Саме руйнівний вплив корупції є причиною того, що формування культури нетерпимості до корупції є найважливішим елементом антикорупційних стратегій розвинених держав. На цьому слід посилювати увагу України.

Наразі ж маємо ситуацію, за якої, з одного боку, більшість українців переконані, що рівень корупції в країні не знижується, влада недостатньо викриває корупціонерів, а суди виправдовують їх. З іншого боку – саме ж населен-

ня ще не схильне розглядати себе в активних антикорупційних ролях, наприклад, як викривачів корупції. У громадян не сформовані на рівні побутової поведінки стійкі моделі поведінки, які відкидають корупційний прагматизм. У цьому вбачається велика проблема, загроза для демократичної перспективи держави. Загалом антикорупційний потенціал заходів за участю населення у запобіганні, виявленні корупції є високим, про що свідчить досвід інших держав. Проте в Україні цей потенціал ще не реалізований.

На нашу думку, формування демократичної антикорупційної культури лежить насамперед у площині довіри громадян до антикорупційних органів. Однак такі інституції в Україні ще мають напрацювати свій репутаційний капітал шляхом доведення справ про корупцію до невідворотного покарання винних. За ситуації, коли широкий громадськості відомо, що окремі резонансні справи проти топчиновників, запідозрених у корупційних злочинах, не завершуються обвинуваченням або вид покарання не відповідає злочину, не можна очікувати на формування довіри громадськості до таких інституцій.

І хоча зміни у ставленні громадян до корупції відбуваються, але вони поки що недостатньо втілюються в повсякденній антикорупційній поведінці (протидії, нетолеруванні тощо). Навіть більше, ще велика кількість населення у приватній поведінці не виключає ймовірності власної залученості до корупційних дій у разі, коли їм така поведінка зручна (корупційний прагматизм).

Видається, що феномен антикорупційної культури пов'язаний з усіма найважливішими соціальними процесами. Антикорупційна політико-правова культура синкретизує в собі політичні традиції, мораль, поведінкові моменти, знання правових норм і т. ін. Тому, на нашу думку, саме «культурний механізм» є однією з найважливіших складових успішного протистояння корупційній поведінці у політиці.

Уявлення про те, що корупцію можна подолати виключно вдосконаленням нормативно-правової бази, її жорсткішанням, є хибним. Наразі таке бачення призводить до відсутності реального поступу в мінімізації корупційних практик. Україні для «оздоровлення» від корупційної недуги бракує «ліків», якими має стати антикорупційна культура. Образно кажучи, вона здатна виробити імунітет проти вірусу корупції. Саме розвиток «антикорупційного потенціалу людського чинника»¹⁸, на думку О. Костенка, доповнений репресивними інструментами, має стати основою стратегії запобігання корупції в Україні. Лише вдосконаленням законодавства, створенням нових державних антикорупційних органів і громадських інституцій, формальним виконанням рекомендацій міжнародних інституцій тощо проблема корупції не може бути вирішена в тому масштабі, який відповідає викликам часу.

Просвітницькі заходи підвищують обізнаність громадськості про діяльність антикорупційних органів і процес розслідування й боротьбу з топкорупцією. Ці заходи мають бути сучасними за формою, стилем. Як позитивний приклад наведемо серію подкастів «Поплава. Антикорупція в деталях»,

організовану, зокрема, за участю НАБУ та Антикорупційної ініціативи ЄС¹⁹. Велика кількість переглядів засвідчує, що тема боротьби з корупцією викликає гострий інтерес у громадськості. Доки запит на справедливість в країні не задоволено й корупція залишається серед основних проблем, які турбують українців, доти в суспільстві буде багато громадян, які прагнутимуть розібратися у тонкощах запобігання та протидії корупції. Відтак підготовка та популяризація сучасних за змістом і формою просвітницьких проєктів має величезне значення в частині формування антикорупційної культури громадян України, особливо молоді. Отже, завдання антикорупційної культури – сформувати такий клімат у суспільстві, коли індивід не вчиняє корупційних дій (а також не вдається до бездіяльності з корупційної мотивації) не через страх покарання, а саме через визнання таких дій негідними, такими, що суперечать його життєвим принципам. Зміна політико-правової свідомості населення має стати засадничим кроком антикорупційних перетворень у державі.

Висновки. Аналіз проблеми дає змогу зробити висновок про те, що помилкою в стратегії запобігання та протидії корупції може стати недостатня, поверхнева увага до ціннісних змін на всіх рівнях суспільства та держави в частині формування у населення нульової толерантності до корупції. Основою реформ у частині запобігання та протидії корупції наразі є інституційні зміни, однак вони не дадуть належного результату без роботи в аксіологічній площині. Не можна стверджувати, що ціннісний вимір антикорупції ігнорується в Україні, однак за нинішніх реалій поширеного корупційного прагматизму інструментам формування антикорупційної культури та зміцнення антикорупційних цінностей має приділятися значно більша увага державних і недержавних акторів. Проблема корупції дедалі сильніше радикалізує українське суспільство, на що має бути своєчасна реакція як держави, так і інститутів громадянського суспільства за допомогою інструментів демократичної антикорупційної політико-правової культури.

1. Кресіна І. О., Кушнар'єв І. В. Політична корупція: глобальні виклики і Україна: монографія. Київ: Норма права, 2022. С. 271; Кушнар'єв І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні. *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 77.
2. Кушнар'єв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Юридична думка, 2018. 408 с.
3. Поліщук І. О. Політико-правова ментальність українства: концептуально-методологічні засади дослідження. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2016. № 2 (29). С. 33.
4. Kushnarov I. Determinanty kulturowo-mentalne korupcji politycznej i przeciwdziałania jej: przykład Ukrainy. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. 2017. № 2. S. 307.
5. Кушнар'єв І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні. *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 78.
6. Базалук О. Корупція в Україні: ментальність правителів і судьба народу. *Геофілософія України*. Київ: МФКО, 2016. С. 3.
7. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015. Київ: Київський міжнародний інститут соціології, 2015. С. 28.
8. Політична корупція: як розпізнати та подолати / за ред. К. С. Давиденка. Київ: Ейдос, 2016. С. 3.
9. Валюшко І. В. Інститути громадянського суспільства у системі антикорупційної

політики України: автореф. дис. ... канд. політ. н.: 21.01.01. Київ, 2017. С. 8.

10. Kushnarov I. Determinanty kulturowo-mentalne korupcji politycznej i przeciwdziałania jej: przykład Ukrainy. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. 2017. № 2. S. 310.

11. Кушнарів І. В. Ментальні основи політичної корупції в Україні. *Політичне життя*. 2017. № 4. С. 80.

12. Закликаю Президента України Володимира Зеленського подати та визначити невідкладним законопроект, який забезпечить скасування «правок Лозового-Іонущас» у повному обсязі. Петиція № 22/212828-еп. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/212828> (дата звернення: 14.12.2023).

13. Довічне ув'язнення для депутатів та працівників державних структур за корупцію під час воєнного стану. Петиція № 22/179714-еп. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/179714> (дата звернення: 16.12.2023).

14. Що хвилює українців наприкінці 2023 року – результати соціологічного опитування. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/shho-hvyluyue-ukrayintsiv-naprykintsi-2023-roku-rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannya/> (дата звернення: 09.12.2023).

15. Як відбудовувати Україну – соціологічне опитування громадян та представників бізнесу. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/yak-vidbudovuvaty-ukrayinu-sotsiologichne-opytuvannya-gromadyan-ta-predstavnykiv-biznesu/> (дата звернення: 10.12.2023).

16. Як потрібно карати корупціонерів: за законами, навіть якщо повільно, чи якомога швидше, навіть якщо з порушенням законів. *Київський міжнародний інститут соціології*. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1337&page=1> (дата звернення: 20.12.2023).

17. Національне агентство з питань запобігання корупції. *Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки*. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykorrupsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 05.12.2023).

18. Костенко О. Яким «каменем» зневажили «будівничі» вітчизняної антикорупційної політики? *Віче*. 2016. № 3-4. С. 12–13.

19. Поплава. Антикорупція в деталях. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLCXIO11C6dY1Eu8e3gL5lsoeGyp4rGik> (дата звернення: 01.12.2023).

References

1. Kresina I. O., Kushnariov I. V. Politychna korupsia: hlobalni vykyky i Ukraina: monohrafia. Kyiv: Norma prava, 2022. P. 271; Kushnariov I. V. Mentalni osnovy politychnoi korupsii v Ukraini. *Politychne zhyttia*. 2017. No. 4. P. 77.

2. Kushnariov I. V. Politychna korupsia: porivnialno-politolohichna kontseptualizatsia: monohraphia. Kyiv: Iurydychna dumka, 2018. 408 p.

3. Polischuk I. O. Polityko-pravova mentalnist ukrainstva: kontseptualno-metodolohichni zasady doslidzhennia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna academia imeni Iaroslava Mudroho»*. Seria: Filozofia, filozofia prava, politolohia, sotsiolohia. 2016. No. 2 (29). P. 33.

4. Kushnarov I. Determinanty kulturowo-mentalne korupcji politycznej i przeciwdziałania jej: przykład Ukrainy. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. 2017. № 2. S. 307.

5. Kushnariov I. V. Mentalni osnovy politychnoi korupsii v Ukraini. *Politychne zhyttia*. 2017. No. 4. P. 78.

6. Bazaluk O. Korupsia v Ukraine: mentalnost pravitelei i sudba naroda. *Geofilosofia Ukrainy*. Kyiv: MFKO, 2016. P. 3.

7. Stan korupsii v Ukraini. Porivnialnyi analiz zahalnonatsionalnykh doslidzen: 2007, 2009, 2011 ta 2015. Kyiv: Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiolohii, 2015. P. 28.

8. Politychna korupsia: iak rozpoznavaty ta podolaty / za red. K. S. Davydenka. Kyiv: Eidos, 2016. P. 3.

9. Valiushko I. V. Instytuty hromadianskoho suspilstva u systemi antykorrupsijnoi polityky Ukrainy: avtoreferat dysertatsii... kandydata politychnykh nauk: 21.01.01. Kyiv, 2017. P. 8.

10. Kushnarov I. Determinanty kulturowo-mentalne korupcji politycznej i przeciwdziałania jej: przykład Ukrainy. *Studium Europy Środkowej i Wschodniej*. 2017. № 2. S. 310.

11. Kushnariov I. V. Mentalni osnovy politychnoi korupsii v Ukraini. *Politychne zhyttia*. 2017. No. 4. P. 80.

12. Zaklykaiu Prezidenta Ukrainy Volodymyra

Zelenskoho podaty ta vyznachyty nevidkladnym zakonoprojekt, iakyy zabezpechyt skasuvannya «pravok Lozovoho-Ionushas» u povnomu obsiazi. Petytsia № 22/212828-ep. *Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy*. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/212828> (date of using: 14.12.2023).

13. Dovichne uviaznennia dla deputativ ta pratsivnykiv derzhavnykh struktur za koruptsiu pid chas voennoho stanu. Petytsia No. 22/179714-ep. *Ofitsiine Internet-predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy*. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/179714> (date of using: 16.12.2023).

14. Scho hvyluie ukraintsiv naprykintsi 2023 roku – rezultaty soysiolohichnoho opytuvannia. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/shho-hvyluyue-ukrayintsiv-naprykintsi-2023-roku-rezultaty-sotsiologichnogo-opytuvannya/> (date of using: 09.12.2023).

15. Iak vidbudovuvaty Ukrainu – sotsiolohichne opytuvannia hromadian ta predstavnykiv biznesu. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/yak-vidbudovuvaty-ukrayinu-sotsiologichne-opytuvannya-gromadyan-ta-predstavnykiv-biznesu/> (date of using: 10.12.2023).

16. Iak potribno karaty koruptsioneriv: za zakonamy, navit iakscho povilno, chy iakomoha shvydshe, navit iakscho z porushenniam zakoniv. *Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiolohii*. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1337&page=1> (date of using: 20.12.2023).

17. Antykorrupsijna stratchia na 2021–2025 roky. *Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii*. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykorrupsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (date of using: 05.12.2023).

18. Kostenko O. Iakym «kamenem» znevazhyly «budivnychi» vitchyznanoi antykorrupsijnoi polityky? *Viche*. 2016. № 3-4. С. 12–13.

19. Poplava. *Antykorrupsia v detaliah*. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLCXIO11C6dY1Eu8e3gL5lsoeGyp4rGik> (date of using: 01.12.2023).

Kresina Iryna. Value Priorities of Ukraine's Anti-Corruption Policy

It is argued that anti-corruption reforms in Ukraine are taking place primarily in the institutional plane (creation of relevant structures and strengthening their institutional capacity), and attention to the value component of anti-corruption policy is insufficient. The author emphasizes the urgency of the task for governmental and non-governmental institutions to form sustainable anti-corruption values in society, to develop an anti-corruption culture that would meet the standards of the rule of law. The author emphasizes the importance of this task in a situation where, on the one hand, Ukrainian society is radicalized in its perception of corruption and corrupt officials, and, on the other hand, corrupt pragmatism persists in the behavior of a significant number of citizens. The purpose of the study is to investigate the processes of formation of anti-corruption values in the modern politics of Ukraine. The tasks are as follows: 1) to find out the place of reforms in terms of formation of anti-corruption values within the framework of the State anti-corruption policy of Ukraine; 2) to study the main trends and their dynamics in terms of citizens' assessment of corruption, corrupt officials, and the work of anti-corruption institutions; 3) to predict potential consequences and threats due to insufficient attention to the value component of anti-corruption policy in Ukraine. It is noted that the mistake of the anti-corruption strategy of Ukraine is the low attention to the formation of zero tolerance to corruption. It is proved that institutional changes in terms of preventing and combating corruption will not be effective without working towards the formation of appropriate values. It is stated that given the rather high level of corruption pragmatism in Ukrainian society, much more attention should be paid by state and non-state actors to the formation of an anti-corruption political and legal culture and strengthening of anti-corruption values.

Key words: policy, corruption, anti-corruption policy, strategy, political and legal values, anti-corruption values, reforms, preventing and combating corruption, Ukraine, European Union, european integration.